

A KÖNYVTÁROS MINT KOMMUNIKÁTOR

021.2:028.8

1.

A szakkönyvtári és dokumentációs tevékenység egyik alapvető vonása, hogy ismereteket, gondolatokat közöl. A közlés /kommunikáció/ a könyvtári és dokumentációs munka végső fázisa, célja; minden feldolgozó, technikai, rendszerező eljárásnak az az értelme, hogy segítségével közöljük valakivel azt, amit tudni akar, vagy azt, amit tudnia kell.

A szakkönyvtár ismereteket közvetítő, gondolatközlő szerepét sokan olyan fontosnak tartják, hogy ezt veszik alapul a könyvtár, illetve a könyvtártudomány meghatározásában. Pierce BUTLER például abban látja a könyvtár legfontosabb feladatát, hogy "a társadalom felhalmozott tapasztalatait az egyénekhez közvetíti a könyvek segítségével"^{1/}. Scott ADAMS véleménye szerint a kommunikáció úgy határozható meg, mint "az ismeretek átadásának /"szállításának"/ technológiája". Ez a meghatározás magában foglalja a könyvtárat is, amely - mint társadalmi intézmény - tulajdonképpen az ismeretek közvetítésének technikai eszköze^{2/}. A gondolatközlésnek, illetve közvetítésnek különösen fontos szerepe van a szocialista könyvtárügyben, amely a szocializmus és kommunizmus építését szolgálja. A szocialista könyvtárnak részt kell vennie a társadalom gyökeres átalakításában, az emberek tudatában és a társadalmi viszonyokban végbemenő alapvető átalakulásban^{3/}. A könyvtárosnak tehát közvetítenie kell egyénenként minden olvasóhoz, illetve közölnie kell minden olvasóval azokat az ismereteket, amelyekre - többféle okból - szüksége van. Ezt a gondolatot RANGANATHAN fogalmazta meg legszebben: "A könyvtáros feladata s a könyvtári tevékenység célja, hogy minden ismeret /gondolaterlem/ betöltse rendeltetését. S mi a rendeltetése? Az, hogy minden gondolaterlem gondolkozó emberek agyába jusson, ösztönözze őket, s újabb gondolat-energiát termeljen. A bárhol és bármikor termelt gondolat-energiát elérhetővé kell tenni azoknak a gondolkodóknak a számára, akik rezonálnak rá, - függetlenül attól, hogy hol élnek, és milyen messze vannak a gondolat forrásától... De a gondolat-energia nem kézzel fogható, - még kevésbé, mint az elektromos energia. Hogyan lehet mégis átvinni téren és időn? Az emberiség megtalálta ennek is a módját. A gondolat-energiát hordozható anyaggá alakította: ezt hívjuk könyvnek, folyóiratnak, közleménynek stb. Az olvasnivaló olyan gondolaterlem, amely az elektromosságot felhalmozó szárazelemhez hasonló"^{4/}. A könyvtáros kommunikációs, gondolatközvetítő szerepének tehát az a végső értelme, hogy egyetlen megszületett gondolat el ne vesszen, hanem elérje, és

megtermékenyítse mindazokat, akiknek éppen valamilyen gondolat-energiára van szükségük szellemük megerősítésére, munkájuk folytatására.

2.

Minden könyvtáros gyakorolja az ismeretközvetítést, gondolatközlést - ha nem is tud róla. Sok előnye van azonban annak, ha a könyvtárosban tudatossá válik a kommunikatív tevékenység. Elsősorban az, hogy munkájának minden részletét ehhez tudja igazítani, egy pillanatra sem szakad el az olvasótól. Egyébként is a könyvtári munka csaknem minden területe - a beszerzésre való válogatástól a kivonatok vagy témadokumentációs szemlék készítéséig - gondolatközlésként fogható fel. A beszerzésre kijelölt könyvek kiválasztásakor a döntést az szabja meg, hogy a könyvek tartalmaznak-e olyan gondolatokat, amelyeket a könyvtár olvasóihoz - egyikhez vagy másikkhoz - feltétlenül közvetítenünk kell. "A könyvtáros különleges jártasságát az a pontosság mutatja, amellyel előre meg tudja mondani a kiválasztott könyveknek az olvasóra teendő hatását"^{5/}. Nem kétséges, hogy a katalogizálás is gondolatközlés, de főképpen az osztályozás. A címléírás - ha teljes és pontos - nagyon sok gondolatot ébresztő adatot közöl a fogékony olvasóval; az osztályozás pedig nem más, mint valamely dokumentum vezéreszméinek, "célgondolatainak" közlése. Hogy a katalógus-szerkesztés /persze elsősorban a szakkatalógus szerkesztése/ mennyire gondolatközlés, arról nem is kell bővebben beszélni, a szakkatalógus-készítés a gondolat-elrendezés és a gondolatközlés művészete. A szorosabb értelemben vett gondolatközli tevékenységek: a referencia-szolgálat, annotált bibliográfiák, könyvjegyzékek összeállítása, dokumentációs szemlék szerkesztése, a tanulmányszerűen összefoglalt irodalmi áttekintések - mind az ismeretközvetítés, gondolatközlés egy-egy műfaja.

Mindebből következik, hogy a könyvtáros kommunikatív tevékenységének egyik feltétele a dokumentumok részletekbe menő gondos tartalmi elemzése. E nélkül a gondolatközlés lehetetlen. A másik fontos feltétel: az olvasók alapos megismerése. A gondolatokat meg kell ismernünk, hogy közvetíthessük, közölhessük őket, de az olvasókat is meg kell ismernünk, hogy tudjuk: milyen gondolatokat, milyen formában, milyen színvonalon közvetítsünk hozzájuk, illetve közöljünk velük. "A dokumentumok tartalmának objektív leírása még nem mondja meg, hogy abból az olvasó mit vesz észre, mit ért meg, mert amit észrevesz, az individuális, és szocialista helyzetének függvénye, s nemcsak, sőt nem elsősorban a tartalom kérdése"^{5/}. A dokumentumok tartalmát tehát az olvasóhoz kell viszonyítani, s e viszonyítás eredményeként kiválasztott gondolatokat kell vele közölni.

3.

Szándékosan használtam két kifejezést a kommunikációra: az ismeretközvetítést és a gondolatközlést. Az ismeretközvetítés lényegében csak tájékoztatás: a könyvtáros kezébe adja az olvasónak azokat a dokumentumokat, amelyek az általa keresett gondolatokat, adatokat - valószerűleg - tartalmazzák. A gondolatközlés ennél sokkal több: a könyvtáros

nemcsak megközelítően /tehát nemcsak tájékoztatva, vagyis a tájékára kerülve a keresett gondolatoknak/, hanem teljes bizonyossággal és pontossággal éppen azt a gondolatot közli az olvasóval - akár szóban, akár valamely dokumentumból vett idézettel vagy kivonatokkal stb. -, amelyre szüksége van. Az ismeretközvetítés esetén a könyvtárosnak nem kell feltétlenül megértenie azokat a gondolatokat, amelyeket az osztályozott dokumentumok segítségével közvetít, a gondolatközlés azonban lehetetlen a gondolatok megértése nélkül.

A gondolatok ismerete és a gondolatok megértése két különféle dolog. A könyvtáros szempontjából a gondolatok ismerete azt jelenti, hogy tud róluk, tudja, hogy milyen osztályozási kategóriákba tartoznak, tudja, hogy milyen átfogóbb gondolatok körébe sorolhatók. A gondolatok megértése viszont azt jelenti, hogy a könyvtáros a saját maga intellektusával felfogott, magáévá tett valamely gondolatot. Magától értetődik, hogy a könyvtárosnak ennél több gondolat megértésére kell törekednie, mert a meg nem értetten végzett gondolatátadás mindig bizonytalanságban hagy a kommunikáció sikere felől.

A könyvtárosi hivatás vonásai közé tartozik, hogy lehetetlenség minden gondolatot megértve közvetíteni, illetve közölni. Lehetetlen egyrészt azért, mert még a legtágabb megértő és befogadóképességű intellektusnak is megvannak az egyéni korlátai, lehetetlen másrészt a tudományoknak, tudományos diszciplínáknak hatalmas méretű specializálódása miatt, s végül lehetetlen - s ez a könyvtáros legnagyobb dilemmája - azért, mert a könyvtárosnak munkája közben rendkívül kevés ideje van a dokumentumok alapos, elmélyült tartalmi elemzésére, a tanulmányozás-jellegű olvasására. Az osztályozáskor a dokumentumok tartalmából csak a legfőbb gondolatkörök meghatározására kerül sor, vagyis - amint BROADFIELD mondja^{6/} - nem az egyes gondolatokat, dolgokat osztályozzuk, hanem a gondolatok fajtáit. Valamely közös, nagyobb ismeretkörbe tartozó gondolatok között azonban igen sok eltérés van, s a gondolatközlés szempontjából ezek az eltérések nagyon fontosak, - az osztályozáskor rendszerint éppen ezek maradnak rejtve. Bármennyire kíváncsiak volna is, hogy ugynevezett "gondolat-bibliográfiákat" hozzunk létre, ezeknek megvalósítása csak egészen szűk területeken, egy-egy kivételes esetben lehetséges.

A gondolatok megértése és közlése szempontjából a szakkönyvtáros látszólag kedvezőbb helyzetben van, mint az általános könyvtáros. A szakkönyvtárosnak csak néhány tudomány területén belül kell kommunikációt végeznie, míg az általános könyvtárosnak minden területen. Mindkét foglalkozásnak megvannak azonban a hátrányai. A szakkönyvtárost a túlzott mértékű, rövidlátó, részletekben elvesző specializálódás, az általános könyvtárost viszont az ide-oda kapkodás, talajtalanlás veszélye fenyegeti. A sikeres kommunikáció szempontjából mindkettő igen kedvezőtlen hatású: a szakkönyvtáros érzéketlenné válik a nagyobb összefüggések iránt /éppen úgy, mint egyes szaktudósok/, az általános könyvtáros pedig teljesen bizonytalanná válik minden ismeretközvetítésben, gondolatközlésben. Ideális esetben a szakkönyvtáros is igyekszik megszerezni a tudományok összefüggéseit világosan felismerő, széles perspektívájú gondolkodásmódot /ami az általános könyvtárost kell, hogy jellemezze/, az általános könyvtáros pedig arra törekszik, hogy egy-két szakterületen mély, alapos tudásra tegyen szert éppen úgy, mint a szakkönyv-

táros. Ilyenformán lehetségessé válik, hogy a kommunikáció - mint ismeretközvetítés, mind a gondolatközlés szempontjából - eredményes legyen.

4.

Az olvasóról mindig fel kell tételezni, hogy nem egyszerűen tájékozódni akar valamilyen gondolatról, hanem annak mély megértésére törekszik. Sok olyan dokumentum van, amely a gondolatoknak teljes megértését alig teszi lehetővé. "Korunkban, amely a "digest" korának is nevezhető, azok, akik az információn túl megértést keresnek, s a dolgokat a maguk egészében akarják látni, még mindig a könyvhöz fordulnak, ahhoz a kommunikációs eszközhöz, amelynek tartalma a tér és idő szempontjából a legkevésbé korlátozott. A könyv egyáltalán nem veszítette el jelentőségét az elektronika és az atom korszakában sem"^{7/}. Ez a vélemény arra figyelmeztet, hogy bármennyire szükséges a könyveken kívül más korszerűbb, gyorsabban informáló dokumentumok tartalmát, gondolatait is közvetíteni és közölni, mégis minden komoly megértést kereső olvasónak könyveket is kell ajánlanunk, mégpedig olyan könyveket, amelyek a keresett témát minden oldalról mélyen megvilágítják, széles távlatba állítva összefoglalják, és kritikailag értékelik, feltárják geneziséjét, fejlődésének útját, tehát végigkísérik, és elemzik a témára vonatkozó lényeges gondolatokat. A kommunikáció szempontjából is rendkívül fontos, hogy a szakkönyvtárban helyesen alakuljon a könyvek és egyéb dokumentumok arányai: a szakkönyvtár állománya ne csak információt tartalmazzon, hanem legyen alkalmas alapvető tudás közlésére is.

5.

Csak néhány töredékes, végig nem elemzett gondolatot vetettem fel a kommunikációról, illetve a könyvtárról mint kommunikátorról. A kommunikációnak igen sok vonatkozása van egyéb problémákkal is. Ha részletekbe menően, teljességre törekedve akarunk a kommunikációval foglalkozni, nem mellőzhetjük ennek logikai, ismeretelméleti, jelentéstani /szemantikai/, terminológiai, stilisztikai, információ-elméleti, pedagógiai s végül - de nem utolsó sorban - társadalmi, politikai, etikai szempontjait sem. Mindezekről beszélni sokkal nagyobb teret igényelne. E rövid tanulmány célja csupán az, hogy gondolatokat ébresszen, és tudatosítson, hogy vitára serkentsen, és felelősségre ébresszen. Nem kétséges, hogy a könyvtárosok sikeres kommunikációs tevékenységén is múlik az olvasás megszerettetése, a tudás és tudomány eredményeinek terjesztése, az általános és a technikai műveltség emelése, a műszaki fejlesztés hathatós előmozdítása. Ha a könyvtáros nem tudja megfelelő mértékben, megfelelő színvonalon közvetíteni és közölni a fontos ismereteket, illetve gondolatokat az olvasókkal, ennek végeredményben az egész társadalom látja kárát. Minden könyvtárosnak arra kell tehát törekednie, hogy könyvtárában minden olvasó megtalálja, és megértse azokat a gondolatokat, amelyeknek megtalálása és megértése életét gazdagabbá, munkáját eredményesebbé teszi.

- - -

Irodalom:

- 1/ BUTLER, P.: An introduction to library science. Chicago, 1933, University of Chicago Press. p. 29.
- 2/ ADAMS, S.: Library communication systems. Library Trends, 2. sz. 1956, p. 206.
- 3/ DRTINA, J.: A szocialista könyvtárügy néhány lényeges jellemvonása. - Könyvtári Figyelő, 1959, 9. sz. p. 5.
- 4/ RANGANATHAN, S.R.: Colca classification and its approach to documentation. /Sheran, J.H. - Egan, M.E.: Bibliographic organization. Chicago, 1951, University of Chicago Press. p. 95-96./.
- 5/ ASHEIM, L.: Research in mass communication. - Library Trends, 2. sz. 1957, p. 129, 130.
- 6/ BROADFIELD, A.: The philosophy of classification. London, 1946, Grafton. p. 24.
- 7/ WITCOFF, R.H.: Developments in mass communication. - Library Quarterly, 4. sz. 1955, p. 325.

dr.Győre Pál

+ + +

ДББРС II. Библиотекарь-информатор.

Одной из основных сторон деятельности специальных библиотек и документационных центров является информация и публикация знаний. Информация /т.е.сообщение/ является окончательной фазой и целью всей библиотечной и документационной работы.

Внеупомянутая функция специальных библиотек особенно важна в социалистическом библиотековедении, где библиотеки принимают участие в основных преобразованиях, происходящих в сознании людей и в общественных условиях.

Важнейшим смысле передачи знаний и знаний заключается в том, чтобы не пропала ни одна рожденная мысль, чтобы она достигла всех тех, которые в этом нуждаются.

Библиотекарь должен сознательно проводить такую роль работу. Это касается и выбора книг, и каталогизации и классификации и т.п., так как все эти виды деятельности сообщают данные, вызывающие работу мысли. Одним из условий информационно-деятельности является внимательный, входящий во все детали анализ содержания документов, а также основательное знакомство с читателями.

С точки зрения информационной деятельности очень важно, чтобы в специальных библиотеках вработалась правильное соотношение между книгами и прочими документами: книжный фонд специальной библиотеки должен содержать не только информационный материал, он должен стать пригодным для сообщения основных знаний.

Таким образом все библиотекаря должны стремиться к тому, чтобы читатели книги и документы в библиотеке все мысли и знания, обнаруженные и понимание которых сделать их работу более успешной.